

RESTAURAREA ICOANEI PE LEMN *ÎNĂLȚAREA LUI IISUS*, DIN COLECȚIA COMPLEXULUI NAȚIONAL MUZEAL „ASTRA”- SIBIU

dr. Alina Geanina IONESCU

Considerații generale

Pentru a cunoaște cât mai multe amănunte despre icoana luată în studiu, trebuie amintit că aceasta provine de la biserica „Pogorârea Sfântului Duh”, monument istoric din a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Biserica a fost construită în anul 1672, în satul Dretea, comuna Mănăstireni, județul Cluj¹. Ridicându-se o altă biserică, s-a hotărât mutarea vechiului edificiu în incinta Muzeului în Aer Liber din Dumbrava Sibiului, unde a urmat restaurarea acestuia, a picturii interioare și a icoanelor, în urma aprobării de către Ministerul Culturii, Cultelor și Patrimoniului Național. (Foto 1)

Descrierea icoanei

Așa cum afirmă și cercetătorul Marius Porumb în *Dicționarul de pictură veche din Transilvania secolelor XIII-XVIII*, în biserica de lemn se aflau icoane de sfârșit de secol XVIII, fenomen constatat și de echipa de restauratori.

Una din icoanele existente în biserică, *Înălțarea lui Iisus*, realizată în variantă rusticizată, a intrat în laboratorul de restaurare din cadrul Complexului Național Muzeal „ASTRA” pentru a primi tratamentul de restaurare convenit unei piese de patrimoniu. (Foto 2)

Scena reprezentată este *Înălțarea la cer a Domnului nostru Iisus Hristos*, chiar dacă inscripția scrisă în slavă pe icoană se traduce astfel: *Pogorârea Sfântului Duh*. (Foto 3)

Pe tunica Maicii Domnului se află inscripționată o cruce cu însemnele IC XC și NI CA (în limba greacă însemnând „a birui” – *Iisus Hristos biruiește*) și anul 1877, care ar putea însemna data când a fost sfințit lăcașul. (Foto 4)

În registrul superior este reprezentat Iisus. La dreapta Lui este reprezentat arhanghelul Mihail, iar la stânga, arhanghelul Gavriil. Tot aici sunt redați norii pe care aceștia sunt așezați.

În registrul inferior, este reprezentată Maica Domnului. La dreapta Ei este reprezentat Sfântul Petru cu cheia, iar la stânga, Sfântul Pavel cu sabia. În fundal se zăresc apostolii.

Hristos e susținut în zborul Său de arhangheli. Culoarele veșmintelor lor, le reproduc pe cele ale sfinților Petru și Pavel.

Theotokos, ocupă locul central. Ea este centrul în care converg lumea îngerească și cea omenească, pământul și cerul. Hristos este așezat „într-u cele cerești”, mai presus de tot.

Apostolii care o înconjoară reprezintă Biserica înscrisă în semnul sacru al veșniciei.

Dacă peisajul delimitează cele două lumi printr-un șir de nori, aureola Maicii Domnului face legătura dintre cele două registre².

¹ Porumb, Marius, *Dicționar de pictură veche românească din Transilvania secolele XIII -XVIII*, București, Editura Academiei Române, 1998, p. 114.

² Evdochimov, Paul, *Arta icoanei. O teologie a frumuseții*, București, Editura Meridiane, 1992, pp. 274-278.

Din punct de vedere cromatic domină verdele, roșul, ocru, negrul, foiță aurie.

Maica Domnului poartă o tunică de culoare gri cu nuanțe de verde grizat, iar în zona gâtului și la mâneci domină nuanțele de ocru. Pe deasupra poartă maforionul roșu-cărămiziu cu blicuri de culoare neagră. Steluțele poziționate pe capul Maicii Domnului și pe umerii acesteia, sunt stilizate.

Iisus este înveșmântat într-o tunică roșie-cărămizie, purtând pe deasupra omoforul pictat în ocru.

Veșmintele arhanghelilor, de culoare roșie, sunt strânse la mijloc cu o curea pictată în ocru, cu decor liniar verde. Aripile sunt pictate în roșu-cărămiziu cu decor liniar negru. La veșmintele sfinților Petru și Pavel domină roșul, ocru și verdele, iar aureolele acestora sunt pictate în ocru.

Aureolele apostolilor sunt de culoare roșie, iar fondul întregii scene este pictat în ocru. Pe aureola Maicii Domnului, a lui Iisus și cea a arhanghelilor Mihail și Gavriil, se află foiță aurie. Sulițele sunt de culoare neagră iar sabia și cheia sunt redată cu griuri nuanțate în verde, conturate cu negru.

Fiind o icoană în sipet, întâlnim motivul funiei, unde este prezentă întreaga gamă cromatică folosită în redarea scenei *Înălțării*: verde, roșu, ocru, negru, foiță aurie.

Zona marginală a icoanei, până la motivul funiei, este pictată în roșu-cărămiziu.

Starea de conservare

Starea piesei înainte de restaurare a fost condiționată de îmbătrânirea materialelor, debitarea tangențială, îmbătrânirea cleiului, conservarea defectuoasă, accidente, uz liturgic. Toți acești factori au dus la curbură panoului, fisuri și crăpături, lacune sau pierderi ale preparației, lacune ale peliculei de culoare, vernis inegal, îmbătrânit și îmbrunit, murdărie superficială, aderentă și ancrasată.

Suportul icoanei este din lemn de tei și are următoarele dimensiuni: L=73,2 - 73,4; l=49-49,4 cm; gr=2,7-3 cm, iar traversa: L=47,5 cm; l=4,6-6 cm; gr=2,5 cm.

În momentul intrării în laborator, icoana prezenta urme de praf, murdărie superficială, aderentă și ancrasată pe întreaga suprafață, datorită condițiilor improprii de păstrare.

Panoul, constituit din două planșe pe verticală, a dobândit o curbă a cărei săgeată măsoară 1,3 cm. Această curbă s-a produs datorită îmbătrânirii lemnului, debitării tangențiale și așezării planșelor.

Planșa din stânga este orientată cu inima lemnului spre partea pictată, în sensul tendinței de îndreptare a inelelor anuale de creștere. Astfel, planșa s-a curbat în formă de S. (Foto 5)

Planșa din dreapta este orientată cu inima lemnului spre verso-ul icoanei. Aceste două planșe au fost îmbinate adeziv. (Foto 6)

Se poate observa tendința de detașare a planșelor în partea superioară și inferioară - marginal, fiind vizibile fragmente de câlți, acolo unde straturile picturale nu s-au păstrat. (Foto 7)

Pe suprafața pictată, panoul prezintă fisuri, zgârieturi, desprinderi, lacune ale straturilor picturale, ale peliculei de culoare, uzură funcțională, aglomerări și îmbruniri ale vernis-ului, uz liturgic. Pe cantul inferior al panoului, colțul din dreapta prezintă slab atac de insecte xilofage, o arsură și urme de fum ce provin de la lumânare. (Foto 8)

Pe veșmântul sfântului Pavel s-a desenat o cruce, distrugând stratul de culoare. Această zonă din apropierea sabiei, se va reface. (Foto 9)

Pe verso-ul icoanei întâlnim neregularități ale suportului, fisuri datorate existenței nodurilor în structura lemnului care au corespondent pe chipul arhanghelului Gavriil. (Foto 10)

Traversa, în formă de coadă de rândunică, este încastrată în panoul de lemn, lăsându-se să se vadă furnirul folosit pentru fixarea acesteia.

Atacul de *Anobium punctatum* este prezent atât pe cele două planșe cât și pe traversă. (Foto 11)

Pe suprafața icoanei se observă patru orificii folosite ca sistem de prindere. Două dintre acestea se află poziționate în registrul superior, altul este prezent pe planșa din dreapta - pe veșmântul Sfântului Pavel, estompat fiind cu un cep de lemn, iar ultimul se găsește în registrul inferior pe planșa din dreapta, marginal, aproape de îmbinare.

Am presupus că această icoană a fost montată pe iconostasul bisericii din Dretea, înainte de a fi pictată. (Foto 12)

Intervenții de restaurare:

- curățirea mecanică superficială a piesei prin desprăfuire cu o pensulă cu păr moale, evitând zonele afectate;
- îndepărtarea cepului din lemn;
- dezinsecție cu lignoprot prin injectare și pensulare;
- îndepărtarea depunerilor de ceară; (Foto 13)
- consolidarea profilactică a straturilor picturale cu o soluție de clei de iepure 3% și adaos de conservant, acid salicilic 1%;
- consolidarea propriu-zisă a straturilor picturale cu soluție de clei de iepure 6%;
- presarea la cald cu spatula electrică prin intermediul foliei de melinex; (Foto 14)
- presarea la rece cu bucăți de marmură și săculeți cu nisip;
- curățirea verso-ului cu ajutorul unui amestec pe bază de alcool etilic, terebentină, ulei de in, amoniac și apă (soluția 1), însoțită de curățirea mecanică;
- degresarea prin injectare cu alcool etilic a fisurii provocate de nodul din structura lemnului, a spațiului existent între cele două planșe, urmată de consolidarea prin injectare cu clei de piele 6% și chituiră cu amestec de clei, câlți, rumeguș și pigment;
- chituiră orificiilor de prindere pe verso-ul icoanei, de unde s-a scos singurul cep de lemn, s-a realizat prin introducerea unor tije mici de lemn înmuiate în chit format din clei de piele 6%, câlți, rumeguș și pigment brun;
- îndepărtarea foiței japoneze prin tamponare cu apă caldă și apoi prin tamponare uscată; (Foto 15)
- chituiră orificiilor de zbor, a orificiilor de prindere de pe fața icoanei și a lacunelor s-a făcut după texturarea suprafețelor lacunelor și după degresare; a urmat înclăierea cu soluție de clei de iepure 6%; s-a folosit emulsie de ou 1:4 pentru îndepărtarea surplusului de chit și hârtie abrazivă fină, dop de plută și emulsie de gălbenuș pentru nivelarea chitului; (Foto 16, 17, 18)
- curățirea straturilor picturale a constat în înmuierea stratului de murdărie și vernis, în subțierea selectivă și în egalizarea acestuia din urmă cu un amestec de acetat de etil – dimetilformamidă; acetatul de etil este un solvent mediu, iar dimetilformamida se comportă ca un decapant; (Foto 19, 20, 21)
- integrarea cromatică s-a făcut cu retuș punctiform și imitativ, iar verificarea zonelor de integrare s-a realizat în lumină UV; (Foto 22)
- vernisarea s-a făcut cu vernis pe bază de rășină naturală (dammar) în esență de terebentină (12%), prin pensulare, după încălzirea suportului cu ajutorul lămpii IR. (Foto 23, 24, 25)

Indicații la modul de păstrare

Recomand ca icoana „Înălțării Domnului” să fie depozitată sau expusă într-un mediu cu o umiditate relativă cuprinsă între 55-65% și o temperatură de 18 - 20° C, fără fluctuații ample sau bruște ale valorilor acestora.

Depozitarea se va face după ambalarea prealabilă a piesei în două tipuri de ambalaj: unul interior, moale, neutru din punct de vedere chimic (foiță japoneză) și unul mai rigid (carton cu aciditate redusă).

În cazul expunerii piesei, recomand ca nivelul iluminării să nu depășească 180 lucși, iar sursa de lumină să fie dispusă astfel încât radiația luminoasă să nu cadă direct pe suprafața picturii.

Bibliografie:

1. Brandi, Cesare, *Teoria restaurării*, București, Editura Meridiane, 1996;
2. Braniște, Ene; Braniște, E., *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Caransebeș, Editura Diecezană, 2001;
3. Cennini, Cennino, *Tratatul de pictură*, București, Editura Meridiane, 1977;
4. Dancu, Iuliana, *Restaurarea icoanelor pe lemn și pe sticlă*, București, 1976;
5. Evdochimov, Paul, *Arta icoanei. O teologie a frumuseții*, București, Editura Meridiane, 1992;
6. Knut, Nicolaus, *The restoration of Paintings*, Editura Konemann, 1996;
7. Mâle, Gilberte-Emile, *Restauration des Peintures de Chevalet*, Paris, Office du Livre, 1976;
8. Mihalcu, Mihail, *Valori medievale românești*, București, Editura Sport-Turism, 1984;
9. Monahia, Iuliana (Maria Nicolaevna Socolova), *Truda iconarului*, București, Editura Sophia, 2001;
10. Porumb, Marius, *Dicționar de pictură veche românească din Transilvania, secolele XIII-XVIII*, București, Editura Academiei Române, 1998;
11. Porumb, Marius, *Un veac de pictură românească din Transilvania secolului XVIII*, București, Editura Meridiane, București, 2003;
12. Stoian, Ion M., *Dicționar religios*, București, Editura Garamond, 1994;
13. Uspensky, Leonid; Lossky. V., *Călăuziri în lumea icoanei*, București, Editura Sophia, 2003;
14. Quenot, Michel, *Icoana, fereastră spre absolut*, București, Editura Meridiane, 1993;
15. Quenot, Michel, *Învierea și icoana*, București, Editura Christiana, 1999.

RESTORATION OF THE WOODEN ICON „ASCENSION OF CHRIST” IN THE COLLECTION OF „ASTRA” NATIONAL COMPLEX MUSEUM

The studied icon comes from the church „Holy Ghost Descent”, a historical monument dating from the second half of the 17th century. This church is from Dretea Village, Mănăstireni Commune, Cluj County.

A new church was built and it was decided that the old one to be trasferred into the outdoor museum in Dumbrava Sibiului. The Ministry of Culture and Cults approved the restoration project of the church. The interior painting and the icons of the church were restored

As Marius Porumb himself assserted in the „Dictionary of Transylvanian old painting of 13th –18th centuries ”, in the wooden churches there were icons dated on the end of the 18th century. This fact was also noticedd by the restoration team.

One of the icons hin the church, „Ascension of Christ”, painted in rustic style entered the restoration laboratory within the „ASTRA” National Complex of Museums, in order to receive the proper restoration treatment for a piece of patrimony.

The represented scene is the „Sky ascension of our Lord Jesus Christ”, even if the written inscription in Slavonic language on the icon is translated as follows: „Bring to us the Holy Ghost descent or The Holy Ghost Arrival”.

After the restoration of the piece, I recommended a storage or exposition environment with a relative humidity between 55 and 65% and a temperature of 18-20° C, without ample or sudden fluctuations of these values.

In the case the piece is exposed, I recommend that the level of lighting should not exceed 180 lucks, and the light source should be directed so that the radiation of the light would not fall directly on the surface of the painting.

Foto 1

*Biserica de lemn cu hramul
„Pogorârea Sfântului Duh”, din satul Dretea,
comuna Mănăstireni, județul Cluj,
în timpul reconstruirii*

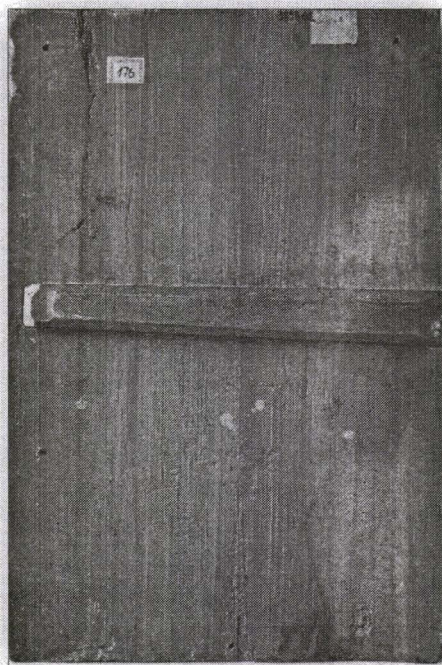
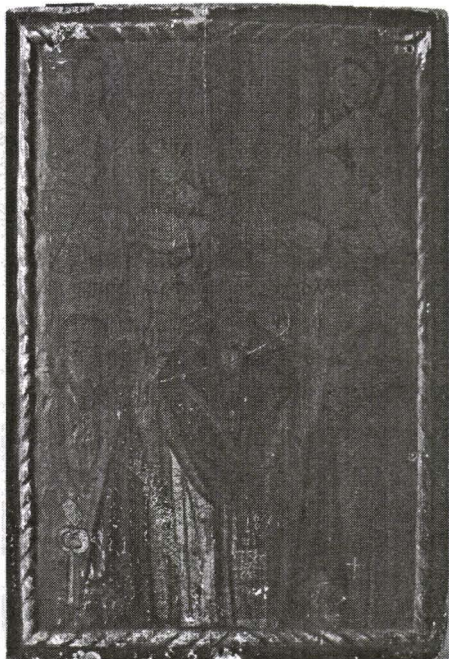

Foto 2

Ansamblu față-verso, înainte de restaurare

Foto 3

*Detaliu inscripție față:
Pogorârea Sfântului Duh*

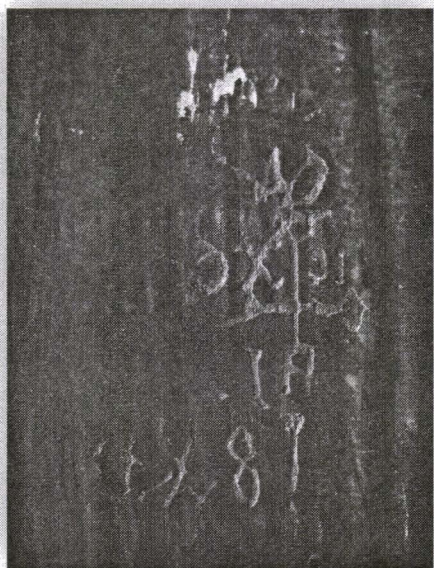

Foto 4

*Detaliu față: cruce cu însemnele
IC XC; NI CA și anul 1877*

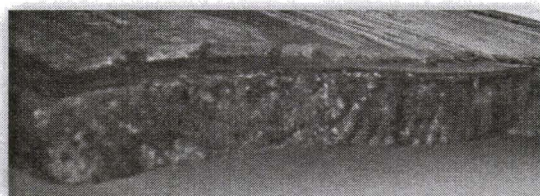

Foto 5

*Cantul inferior al icoanei - planșa din stânga.
Debitare tangențială*

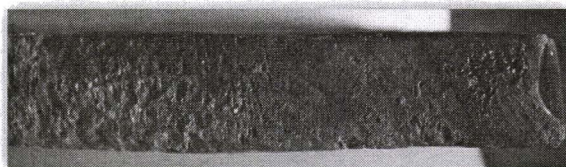

Foto 6

*Cantul inferior al icoanei - planșa din dreapta.
Debitare tangențială*

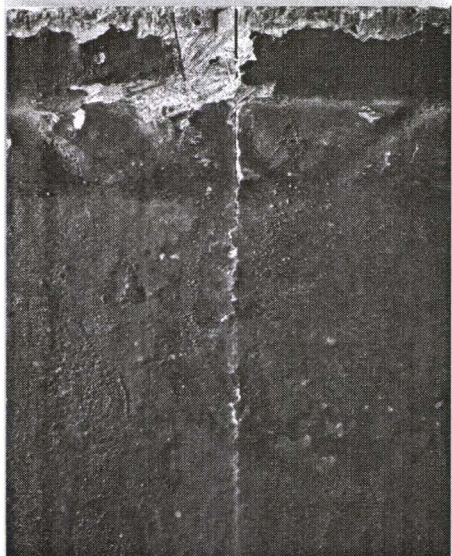

Foto 7
*Detalii
 față
 înainte
 de
 restaurare*

Foto 8
Detalii față înainte de restaurare

Foto 9
*Detaliu față
 înainte de restaurare*

Foto 10
Detalii față-verso înainte de restaurare

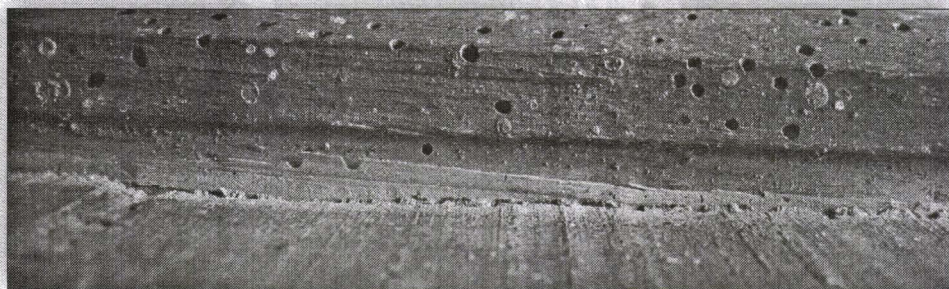

Foto 11
*Detaliu
 traversă
 înainte de
 restaurare*

Foto 12
*Detalii față
 înainte de restaurare*

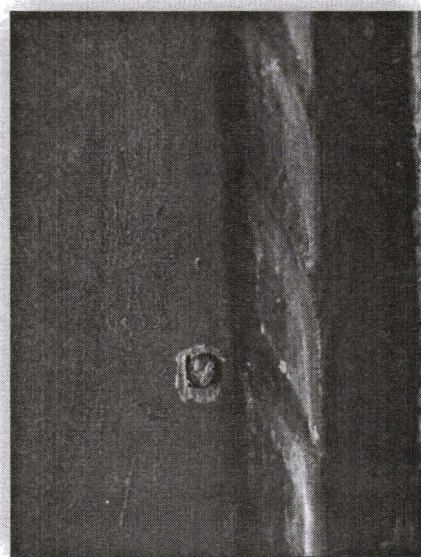

Foto 13
Detaliu față.
 Îndepărtarea depunerilor de ceară

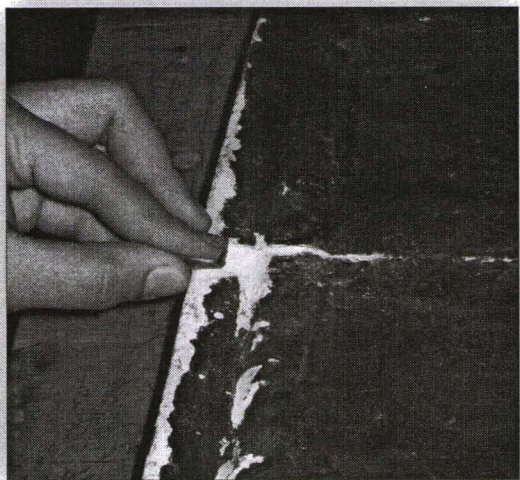
Foto 14
Presarea la cald cu spatula electrică
 a straturilor picturale

Foto 15
Detaliu față. Îndepărtarea foiței japoneze

Foto 16, 17, 18
Detalii față.
 Etape ale chituirii straturilor picturale

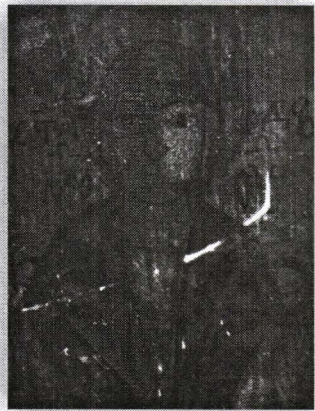

Foto 19
*Detaliu față.
Test de curățire*

Foto 20
Detaliu față după curățire

Foto 21
*Ansamblu față
după curățire, subțierea
selectivă a vernis-ului
și egalizarea acestuia*

Foto 22
*Aspect din timpul
integrării cromatice*

Foto 23
Aspect din timpul vernisării icoanei

Foto 24
*Ansamblu
față după
restaurare*

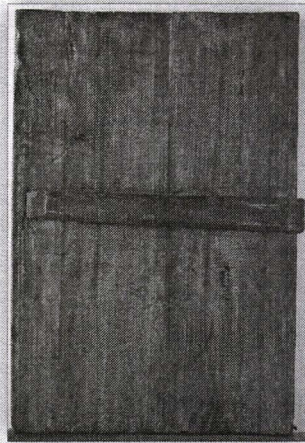

Foto 25
*Ansamblu verso
după restaurare*